

THE UNIVERSITY OF FIJI
Na Yunivesiti ni Viti

Centre For iTaukei Studies (CIS)
NA YAVUBULI NI VULIVANUA

Final Examination for Semester One, 2014
NA VEITAROGI LEVU NI IMATAI NI WASEWASE NI VULI, 2014

iTK 201 : LANGUAGE IN CULTURAL CONTEXT

Gauna Yalataki : 3 na auwa

Levu ni maka: 60

Levu ni pasede : 50%

Nomu naba : _____

IVAKARO

1. Vola taumada na yacamu ruarua kei na nomu naba ena vanua sa lala toka e cake oqo ka vaka kina ena itutu imatau ni veva kece ni saumi taro o vakayagataka.
2. Wilika vakavinaka na taro kece ni bera ni o sauma ena drauniveva sa veisoliyaki yani.
3. E ciwa (9) taucoko na taro ka vakarautaki tu, ia mo sauma ga e ono (6) na taro
4. E tini taucoko na maka ena veitaro yadudua.
5. Vola na isau ni taro ena drauniveva sa veisoliyaki yani
6. Vakabira vata na nomu ivola ni saumi taro kei na ivola ni taro oqo ni sa cava na veitarogi.

IMATAI NI TARO: NA BULA VAKAILAVO VAKAITAUKEI (10 na maka)

E dua na matetaka levu e sa dewavi keda tiko vakawasoma na itaukei ena veigauna sa oti me yacova mai oqo, oya ni bisinisi kece eda qarava yadua, vakoro se vakaveiwekani era leqa kece ga. Era tubu mai eso na daunibisinisi itaukei, ka ra mai yali tale yani. Eso na itaukei era vuli vinaka sara ia e lusi ga na nodra bisinisi; ni vakatauvatani kei ira eso na vulagi era sega mada ga ni vuli, ia e tubu ga nodra bisinisi. **A cava sara mada e leqa tiko vei keda na itaukei? Tasereka mada na leqa me rawa ni vakavotui na veika eso e vakavuna. Vakamacalataka na duidui e basika kei na kena ivakaraitaki.**

IKARUA NI TARO : NA NODA IQOLIQOLI (10 na maka)

Oqo e rua na qaga ni serekali baleta na noda iqoliqoli. E vica na vakacalaka eda sa cakava tiko na lewenivanua me vakacacani kina na noda iqoliqoli. Vakamacalataki ira mada na leqa qori

NA NODA IQOLIQOLI

Na iqoliqoli sa noqu ikanakana
Solisoli ni Kalou mai liu sara
Mai ulu ni wai ki wasawasa
Drau na maile na kena raba

Noda iqoliqoli me qarauni
Eso na tamata era sa cakava vuni
Kalougata kece me nodra ga
Na itaukei me ivakarawa ni ka

IKATOLU NI TARO: NA VOSA NI VEIQARAVI VAKAVANUA (10 na maka)

Sa kerekere me keitou sa bau cakacaka toka mada yani

"Ia, da tama.....wa! Oi, Oi! Oi! (Saumi mai yasana kadua) wa! Oi, Oi! Oi!

"Vakaturaga saka ina vanua i Nasaulevulevu, ena matadra na goneturaga na Tui Nasau. Vakaturaga saka tale ga ina matanitu ina kena tabacacaka ni vuli era liutaka saka tiko na goneturaga. (Saumi mai yasana ka dua) wa! Oi, Oi! Oi! U!

E dua saka na batina lailai sa mai tuberi saka tiko ena kemuni serau. Na kamunaga saka qo, o ni sa mai qalovi saka tiko kina vakaturaga, ena kena mai sikovi saka tiko na neitou delaniyavu, me mai dolavi na neitou koronivuli vou. Ni sa mai kidavaki saka tale tiko ga kina na gone turaga.

A kamunaga saka mai Nabulebulewa, mai vei ira na noqu goneturaga na Tui Nabulebulewa. E lailai wale sara me vaka saka ga na lailai ni neitou yanuyanu o ni sa kila vinaka. Sa kerei mo ni vakalevulevua saka tiko me vaka ga na levu ni vanua o Nasau, ka o ni cavutu saka mai kina.

Sa kerei saka tiko na veivosoti ke dua na ka lailai vaqo e mai tuberi saka tiko ena kemuni serau. Kerea mo ni vakalevulevuya saka tiko. Kevaka o ni vosacataka, o ni na vosacataki kemuni saka tiko ga.

A vosa soti ni cava au mai kaya, me sa mani balabalavu saka tiko kina na vosa ni tubetube, na iqaloqalovi vakaturaga, sa vakacaberi saka tiko yani, ina vanua o Nasaulevulevu, ena matadra na goneturaga na Tui Nasau, ina matanitu, ena kena tabacakacaka ni vuli kei na kena imuri-----
 --A sosoraki _____ A! tu! (saumi mai ena yasana ka dua – EEEEE)

Sauma na taro e tiko oqo e ra

- a) Na soqo se vanua cava e dau rogo kina na mataqali vosa e volai toka qori e cake (1 na maka)
- b) A cava na vuna e caka kina na tama ni bera na vakacabo? (1 na maka)
- c) Na bati ni cava e vakacabori tiko oqo? (1 na maka)
- d) Na cava na inaki ni batina lailai ka vakacabori tiko oqo? (1 na maka)
- e) E cabo tiko vakavanua evei na iyau oqo? Vola na nona vanua, kena icavuti kei na yaca buli ni nona Turaga? (1 na maka)
- f) Na vakarokoroko kei na veidokai e ivakaraitaki ni veivakaturagataki. A cava eso na kena ivakaraitaki ena mataqali vosa e vakayagataki (1 na maka)
- g) Na cava na ulu ni noda iyau na itaukei? (1 na maka)
- h) E vei na vanua vakacakacaka e cabo tiko kina? (1 na maka)
- i) Vakamacala me tasereki na vakasama e umani koto ena mala ni vosa oqo: "Kevaka o ni vosacataka, o ni vosacataki kemuni tiko ga" (1 na maka)
- j) E dina beka ni kamunaga lailai oqo? Baleta na cava? (1 na maka)

IKAVA NI TARO : NA VAKAWATI (10 na maka)

O raica mai ena dua na soqo ni vakamau na nodra lako tiko yani na veiwekani mera cau yani ki na soqo ni vakamau. E kau yani na kakana kei na iyau ni vakamau. Era lai kana vata ka gunu vata ka tara vata na ogaoga kece ni vakamau. O ira na Vavalagi kei na Idia e dui qarava sara ga na matavuvale na nodra vakamau. Na ivakarau ni vakamau cava o na gadrevi me vakayacori vei iko se vei ira na luvemu. Na cava na vuna o digitaka kina na ivakarau ni vakamau oqori? Vakamacala kina vakavinaka.

IKALIMA NI TARO: NA VAKABAUTA VAKAVITI (10 na maka)

Vakamacalataka mada eso na mataqali vakabauta e yavutaki kina na nodra bula vakaumatamata vata na noda qase. Eso na vakabauta qori e rawa ni vakamacalataka vakavinaka na noda itovo edaidai kei na veika eda vakamareqeta. Tasereka vakavinaka na vakasama e kovuti ena vica na vakabauta vakaViti, ka ra moica vakacava na noda raica na bula raraba kei na vuravura. Veidutaitaka vata tale ga kei na vakabauta ena gauna vou qo.

IKAONO NI TARO: NA VEIVALUVALUTI**(10 na maka)**

Me tekivu mai na maliwa ni yabaki na 1800 me yaco ki na 1873, era bula donuya na noda qase e dua na gauna ni yavavala ena bula veimaliwai e Viti. Oqo na gauna ni veivaluvaluti ka kania vakalevu e dua na iwase ni nodra gauna. Vakamacala mada ena veiulutaga e ra

- a) A cava e vakavuna na ivalu?
- b) Vakavakarau cava mera cakava ni se bera na ivalu?
- c) A cava era cakava ni sa lesu mai na ivalu?
- d) Talanoataka mada e dua na ivalu o kila. E qaqa vakacava e dua ka druka vakacava na ito kadua
- e) A cava na revurevu ni ivalu vei ira na noda qase, ina matavuvale kei na vanua e vakayacori kina na ivalu?

IKAVITU NI TARO: VOSA E MATANALEVU**(10 na maka)**

O iko na daireketa ni TABANA NI VOSA KEI NA ITOVO VAKAVITI, TABACAKAKAKA ITAUKEI ena noda vanua ka tiko na nomu valenivolavola mai Suva ena MINISITIRI NI VEIKA VAKAITAUKEI. O sa sureti mo nodra vulagi dokai na turaga ni mataqali ni yavusa kece ena tikina o Namalata, Tailevu ka mo dolava tale ga kina na nodra vuli macawa dua tiko e Nadave mai Tailevu. E vakanamata na vuli qo ena gagadre levu me kilai vakamatata na itavi kei na itutu vakavanua, baleta ni sa yavala vakalevu na vanua kei na kena veiwekani, butusevati na sala ka kalawaci na iyalayala.

Vola na nomu vosa ena soqo namaki oqo.

Nanuma era tiko tale ga ena soqo oqo eso na turaga ni vanua/yavusa, vaka tale ga kina na Ratu e Namalata, eso na ivakalesilesi vakamatanitu ka vakauasivi o ira na turaga ni veimataqali kece ena loma ni tikina

Digitaka ga e lima ka vakamacala vakaleleka ena nodra itavi kei na itutu vakavanua:

(a) Na Turaga	(f) Na Gonedau
(b) Na Sauturaga	(g) Na Mataisau
(c) Na Bete	(h) Na Batibalavu
(d) Na Matanivanu	(i) Na Vunivalu
(e) Na Batileka	(j) Na qase e Vale Levu

IKAWALU NI TARO: NAVEILIUTAKI VAKATURAGA**(10 na maka)**

Ni da tara yani na ulutaga baleta na itutu kei na itavi ni veiliutaki vakaturaga, e dau vure mai na leqa ni nodra vakayagataka cala na noda Turaga na nodra itutu ena veidraki ni bula duidui. E vakacava sara mada na dina ni itukutuku qo?

IKACIWA NI TARO: NA VAKACEGU SE VAKACAGICAGI

(10 na maka)

Eda vakasalataki meda dau vakatikitikitaka eso na noda gauna me da vakacegu se vakacagicagi kina mai na osooso ni cakacaka duidui eda qarava me bula kina na vuvale. A cava sara mada na kena yaga ina noda bula na vakacegu se vakacagicagi?

Sa cava eke na veitarogi